

DREJT RIMËKËMBJES

Plani Investiv dhe Ekonomik i BE-së për Ballkanin Perëndimor

DREJT RIMËKËMBJES

Plani Investiv dhe Ekonomik i BE-së për Ballkanin Perëndimor

Prill 2021, Prishtinë

Titulli i publikimit:

Drejt rimëkëmbjes: Plani Investiv dhe Ekonomik i BE-së për Ballkanin Perëndimor

Publikuar nga:

Instituti i Kosovës për Politikë Evropiane

Vendi dhe data e publikimit:

Prishtinë, prill 2021

Ky raport është hartuar me mbështetjen e Fondacionit të Kosovës për Shoqëri të Hapur, KFOS. Përmbajtja e tij është përgjegjësia e vetme e Institutit të Kosovës për Politikë Evropiane dhe në asnjë formë nuk pasqyron pikëpamjet e Fondacionit për Shoqëri të Hapur, apo KFOS-it.

(faqe qëllimisht lënë zbrazët)

PËRMBAJTJA

Shkurtesat	6
Hyrja	7
Përmbledhja ekzekutive	9
Parakushtet për progres në Ballkanin Perëndimor	11
Prioriteti 1: Transporti i qëndrueshëm	14
Prioriteti 2: Energjia e pastër	16
Prioriteti 3: Agjenda e gjelbër	18
Prioriteti 4: Agjenda digjitale	20
Prioriteti 5: Sektori privat	22
Prioriteti 6: Kapitali njerëzor	24
Projektet për Kosovën	25
Rekomandimet	26
Lista e figurave	30

SHKURTESAT

BB	Banka Botërore
BE	Bashkimi Evropian
BERZh	Banka Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim
BPV	Bruto Produkti Vendor
CEFTA	Marrëveshja e Tregtisë së Lirë të Evropës Qendrore
DG NEAR	Drejtoria e Përgjithshme për Fqinjësi dhe Negociatat e Anëtarësimit
EIP	Plani Investues dhe Ekonomik për Ballkanin Perëndimor
EPSR	Shtylla Evropiane për të Drejtat Sociale
ERP	Programi për Reforma Ekonomike
FMN	Fondi Monetar Ndërkombëtar
IPA II	Instrumenti i Asistencës së Para-Anëtarësimit 2014-2020
IPA III	Instrumenti i Asistencës së Para-Anëtarësimit 2021-2027
KE	Komisioni Evropian
KFOS	Fondacioni i Kosovës për Shoqëri të Hapur
MSB	Mbështetja Sektoriale Buxhetore
NIPAC	Koordinatori Kombëtar për IPA
NP	Ndërmarrjet Publike
NVM	Ndërmarrjet e Vogla dhe të Mesme
OJQ	Organizatat Jo-Qeveritare
PE	Parlamenti Evropian
PFM	Menaxhimi i Financave Publike
RAP	Reforma e Administratës Publike
REA	Hapësira Rajonale Ekonomike
TBE	Traktati për Bashkimin Evropian
TEN-T	Rrjeti i Transportit Trans-Evropian
TFBE	Traktati për Funkionimin e Bashkimit Evropian
TPR	Tregu i Përbashkët Rajonal
WBIF	Korniza Investuese e Ballkanit Perëndimor
ZBE	Zyra e BE-së në Kosovë

HYRJA

Më 29 Prill 2020, Komisioni Evropian (KE) paraqiti një arkitekturë financiare për të mbështetur Ballkanin Perëndimor në adresimin e pasojave të COVID-19 dhe rimëkëmbjen post-pandemike. KE paraqiti instrumentet afatshkurtra dhe afatmesme për të mbështetur rajonin. KE njohu me të drejtë se Ballkani Perëndimor do të kërkojë mbështetje të vazhdueshme për të adresuar ndikimin e krizës COVID-19. Kjo është arsyeja pse KE propozoi që sapo të lehtësohen masat e menjëhershme për të përmbajtur pandeminë COVID-19, një fazë e re e bashkëpunimit të ngushtë duhet të fillojë në mënyrë që të trajtohet ndikimi i rëndë socio-ekonomik i krizës.

Në këtë drejtim, më 6 maj 2020 udhëheqësit e Bashkimit Evropian (BE) dhe Ballkanit Perëndimor u takuan praktikisht për të shënuar 20 vjetorin e Samitit të Zagrebit. Deklarata e udhëheqësve u hap me fjalinë e mëposhtme: "Ne, udhëheqësit e Bashkimit Evropian (BE) dhe shtetet e tij anëtare, në konsultim me udhëheqësit e Ballkanit Perëndimor dhe në prani të aktorëve rajonalë dhe ndërkombëtarë, përsërisim sot solidaritetin tonë të fortë me partnerë në kontekstin e krizës së koronavirusit." Kjo deklaratë hapëse nënvizoi ndikimin e COVID-19 në marrëdhëniet BE-Ballkan Perëndimor.

Gjatë samitit, udhëheqësit e BE konfirmuan se BE qëndron pranë vendeve të Ballkanit Perëndimor dhe mbetet e përkushtuar për të mbështetur në mënyrë aktive përpjekjet e tyre për të luftuar shpërthimin e koronavirusit dhe ndikimet e saj në shoqëri dhe ekonomi. Në këtë drejtim, udhëheqësit e BE-së ftuan Komisionin Evropian të paraqesë një plan investues dhe ekonomik me qëllim të afrimit sa më të madh të rajonit me BE-në.

Rrjedhimisht, me 6 tetor 2020, KE lansoj "Planin Investues dhe Ekonomik për Ballkanin Perëndimor". Një paketë investimesh prej €9 miliardë për të mbështetur konvergencën ekonomike me BE-në kryesisht përmes investimeve dhe mbështetjes për rritjen e konkurrueshmërisë, lidhjen e qëndrueshme dhe tranzicionin e gjelbër dhe digjital.

Në këtë kontekst, qëllimi i këtij dokumenti është të paraqesë tiparet kryesore, implikimet dhe përfitimet e Planit Investiv dhe Ekonomik për Ballkanin Perëndimor (EIP).

Ky publikim ka IX kapituj. Në kapitullin I do të diskutojmë parakushtet e nevojshme për të siguruar zbatimin e suksesshëm të EIP-së. Në kapitullin II deri VII ne do të mbulojmë prioritetet tematike sektoriale siç përcaktohen në EIP. Në kapitullin VIII do të shtjellojmë projektet specifike nga të cilat Kosova do të përfitojë dhe në kapitullin e fundit do të paraqesim disa rekomandime që ne konsiderojmë se do të siguronin arritjen e potencialit të plotë të EIP-së.

Në fund, dëshirojmë të falënderojmë institucionet e Kosovës, në veçanti Zyrën e Koordinatorit Kombëtar për IPA (NIPAC), dhe Komisionin Evropian (KE). Shumica e asaj që do të gjeni këtu është bërë e mundur me mbështetjen e tyre bujare. Dhe sigurisht dëshirojmë të falënderojmë Fondacionin e Kosovës për Shoqëri të Hapur (KFOS) i cili e njohu rëndësinë e këtij projekti dhe pa mbështetje të të cilit e gjithë kjo nuk do të ishte e mundur.

PËRMBLEDHJA EKZEKUTIVE

Sipas Bankës Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim (BERZh) vendeve të Ballkanit Perëndimor do iu duhen 40 deri 200 vite për të arritur mesataren e Bruto Produktit Vendor për kokë banori të BE-së. Ky hendek ekonomik vetëm se është thelluar nga efektet e pandemisë COVID-19.

Në këtë kontekst, me 6 tetor 2020, Komisioni Evropian ka lansuar “Planin Investues dhe Ekonomik për Ballkanin Perëndimor”. Pakoja investuese prej €9 miliardë synon të mbështes përafrimin ekonomik me BE-në përmes investimeve dhe ngritjes së konkurrueshmërisë, duke mbështetur ndërlidhmerinë infrastrukturore dhe tranzicionin e gjelbër dhe digjital.

Plani Investues dhe Ekonomik ka identifikuar 38 projekte në 6 fusha prioritare: (1) transporti i qëndrueshëm; (2) energji e pastër; (3) agjenda e gjelbër; (4) agjenda digjitale; (5) sektori privat; dhe (6) kapitali njerëzor.

Në nivel vendi, Kosova do të përfitoj pesë projekte infrastrukturore:

1. “Autostrada e Paqes” që lidh Kosovën dhe Serbinë;
2. Linja X hekurudhore që lidh Kosovën dhe Serbinë;
3. Impianti për trajtimin e ujërave të zeza në Prishtinë;
4. Ndërtimi i Hidro Sistemit Ibër-Lepenc Faza II;
5. Interkoneksioni i Gazit Maqedonia e Veriut – Kosovë.

PROJEKTE KOMBËTARE

TRANSPORTI I QËNDRUESHËM	“Autostrada e Paqes” që lidh Kosovën dhe Serbinë
	Linja X hekurudhore që lidh Kosovën dhe Serbinë
AGJENDA E GJELBËR	Impianti për trajtimin e ujërave të zeza në Prishtinë
	Ndërtimi i Hidro Sistemit Ibër-Lepenc Faza II
ENERGJIA E PASTËR	Interkoneksioni i Gazit Maqedonia e Veriut – Kosovë

PROJEKTE RAJONALE

ENERGJIA E PASTËR	AGJENDA E GJELBËR	AGJENDA DIGJITALE
VALA E RENOVIMIT - renovimi i ndërtesave publike	Sisteme të integruara rajonale të menaxhimit të mbeturinave Sistemet e monitorimit të ajrit dhe ujit dhe masat e parandalimit të ndotjes	Infrastruktura me brez të gjerë Qendrat e të dhënave të sigurta Autostrada Dixhitale Ballkanike

Po ashtu, Kosova do të përfitojë edhe nga dhjetë projekte rajonale.

Figura 1: Kosova në kuadër të Planit Investiv dhe Ekonomik të BE-së për Ballkanin Perëndimor

SEKTORI PRIVAT	KAPITALI NJERËZOR
Rritja e grantit për sektorin privat nën WBIF Rritja e kapacitetit garantues Transformimi i qëndrueshëm i sistemeve agro-ushqimore	Skema Garantuese për të Rinjtë

Përderisa rajoni po përpiqet të dalë gradualisht nga pandemia, Plani Investues dhe Ekonomik i BE-së për rajonin ka shtruar rrugë për rimëkëmbjen ekonomike. Do të jetë një rrugë e gjatë drejt rimëkëmbjes dhe me Planin Investues dhe Ekonomik, BE-ja e ka bërë të qartë se është e gatshme që të marrë atë udhëtim së bashku.

PARAKUSHTET PËR PROGRES NË BALLKANIN PERËNDIMOR

Para se të diskutojmë prioritetet dhe projektet specifike të EIP-së, duam të fillojmë me ato që ne konsiderojmë se janë parakushtet, ose themelet, për zhvillimin e qëndrueshëm ekonomik të Ballkanit Perëndimor:

1. Sundimi i ligjit; dhe
2. Bashkëpunimi rajonal.

Sundimi i ligjit

Një nga shkaqet kryesore të cilat kanë shkaktuar dobësitë ekzistuese strukturore në Ballkan janë qeverisja e dobët dhe, në veçanti, progresi i kufizuar në adresimin e mangësive në shtetin e së drejtës dhe në adresimin e korrupsionit. Sundimi i ligjit dhe respektimi i të drejtave themelore, funksionimi i institucioneve demokratike dhe administrata publike nuk janë vetëm në epiqendrën e procesit të zgjerimit, por janë edhe motorët kryesorë për rimëkëmbjen ekonomike të rajonit.

Rritja e investimeve dhe rritja ekonomike do të jetë e mundur vetëm nëse Ballkani Perëndimor vendosmërisht angazhohet dhe zbaton reforma serioze në përputhje me vlerat evropiane. Pavarësisht nëse reformat strukturore socio-ekonomike, në veçanti ato të identifikuar në Programet e Reformës Ekonomike (ERP) dhe udhëzimet e përbashkëta të politikave, forcimi i sundimit të ligjit, respektimi i të drejtave të njeriut, ose përmirësimi i administratës publike, këto reforma janë thelbësore për një mjedis të favorshëm për sipërmarrja, krijimi i vendeve të punës dhe investimet e qëndrueshme. Drejtuesit e Ballkanit Perëndimor duhet të japin më shumë besueshmëri në angazhimin e tyre për të zbatuar reformat themelore të kërkuara dhe me një angazhim më të qartë politik, në përputhje me metodologjinë e rishikuar të zgjerimit.

Sundimi i ligjit është një aspekt thelbësor i transformimit demokratik dhe etapa kryesore kundër së cilës vlerësohet progresi drejt anëtarësimit nga BE. Qytetarët kanë interes thelbësor në një sistem funksionimi të kontrolleve dhe ekuilibrave në të cilin një gjyqësor i fuqishëm dhe i pavarur, i paanshëm dhe efektiv siguron që të gjitha institucionet shtetërore të respektojnë ligjin, të ruajnë integritetin dhe që qytetarët të mbrohen nga vendimet arbitrare dhe të mund të ushtrojnë të drejtat e tyre plotësisht. Bizneset kanë nevojë për siguri ligjore, mungesë korrupsioni dhe

administratë që funksionon në mënyrë efikase për të qenë në gjendje të vendosin operacionet e tyre dhe të mbështeten në institucione efikase dhe të pavarura për të zbatuar të drejtat e tyre ekonomike. Investitorët e huaj kanë nevojë për siguri në një fushë të barabartë që do të mbrojë investimet e tyre.

Ndërtimi i administratës publike me cilësi të lartë është themeli për një shtet që funksionon mirë. Është thelbësore për një shërbim civil efikas dhe efektiv që ofron shërbime cilësore për qytetarët dhe bizneset. Për sa i përket menaxhimit të investimeve, shteti ka nevojë për kapacitet të fortë në mënyrë që të identifikojë, vendosë përparësi, të zhvillojë dhe menaxhojë infrastrukturën e orientuar drejt së ardhmes dhe projekte të tjera strategjike të investimeve, në konsultim të ngushtë me qytetarët dhe palët e tjera të interesit.

Bashkëpunimi rajonal

Objektivat e EIP do të lehtësohen shumë nga bashkëpunimi i zgjeruar rajonal në Ballkanin Perëndimor, duke përfshirë rritjen e përpjekjeve drejt integritit më të afërt rajonal ekonomik.

Ballkani Perëndimor duhet të synojë të zhvillojë një Treg të Përbashkët Rajonal (CRM), si një gur themel për të integruar rajonin më afër me tregun e përbashkët të BE-së, përpara se të anëtarësohen në Bashkim. Kjo është thelbësore për rajonin për të shfrytëzuar marrëdhënien e tij të privilegjuar me BE-në. Sipas një studimi të Bankës Botërore, një integrim i tillë i zgjeruar i tregut i Ballkanit Perëndimor mund të sjellë një rritje shtesë prej 6.7% të PBB-së në rajon.

Për të jetësuar këtë zotim, Ballkani Perëndimor duhet të përqafojë objektivin e ndërtimit të një tregu të përbashkët rajonal, bazuar në rregullat e BE-së. Një qasje e tillë siguron integrimin si brenda rajonit ashtu edhe me BE dhe është një moment historik i rëndësishëm për përgatitjen e pranimit në BE. Tregu i Përbashkët Rajonal duhet të bazohet në arritjet e Zonës Ekonomike Rajonale (REA), e cila ka qenë një iniciativë e suksesshme: një agjendë rajonale e reformës së investimeve është rënë dakord, lëvizshmëria e arsimit të lartë është nxitur falë njohjes së kualifikimeve dhe tarifave të roamingut në rajoni është zvogëluar. Ajo çoi gjithashtu në miratimin e marrëveshjeve ambicioze për të lehtësuar tregtinë e mallrave dhe për të liberalizuar tregtinë e shërbimeve. Kjo do të kontribuojë në vendosjen e rajonit në hartë për investitorët globalë që kërkojnë të zvogëlojnë distancën në tregjet e BE dhe të diversifikojnë furnizuesit e tyre.

Në këtë kontekst, qeveritë e Ballkanit Perëndimor duhet të zhvillojnë një udhërrëfyes ambicioz dhe gjithëpërfshirës për ndërtimin e Tregut të Përbashkët Rajonal. Ky udhërrëfyes duhet të përqendrohet në katër liritë kryesore (mallra, shërbime, kapital dhe njerëz) dhe të identifikojë sektorë ekonomikë të mbrojtur nga e ardhmja me interes të përbashkët për të cilët rajoni mund të paraqesë një propozim me vlerë tërheqëse në tregun global.

Figura 2: Udhërrëfyesi për Tregun e Përbashkët Rajonal

1	Ndërlidhja e ekonomive	<ul style="list-style-type: none"> • Korridoret e gjelbërta - 24/7 kapacitetet e plota operacionale në pikat kufitare • Instrument monitorimit (Galileo) në të gjitha pikat kufitare në kuadër të korridoreve të gjelbërta • Nënshkrimi dhe zbatimi i marrëveshjeve për kalim rrugor dhe hekurudhor kufitar
2	Lëvizja e lirë e mallrave	<ul style="list-style-type: none"> • Njohja e ndërsjellët e certifikatave për fruta dhe perime • Lëvizja e lirë e mallrave industriale në përputhje me standardet e BE-së • Njohja e operatorëve të autorizuar ekonomik rajonal
3	Lëvizja e lirë e shërbimeve	<ul style="list-style-type: none"> • Njohja e ndërsjellët e kualifikimeve profesionale • Njohja e ndërsjellët e licencave (turizëm) • Pakoja e liberalizimit të tregut (zgjerimi i Qasjes në Tregje dhe Trajtimi Kombëtar, përfshirë njohjen e ndërsjellët në sektorët sikur ndërtimi, shërbimet postare dhe transporti)
4	Lëvizja e lirë e kapitalit	<ul style="list-style-type: none"> • Heqja e pagesave ndër-kufitare • Përgatitjet për anëtarësim në Hapësirën e Vetme Evropiane të Pagesave (SEPA)
5	Hapësira rajonale e investimeve	<ul style="list-style-type: none"> • MiM në mes agjencive për promovim të investimeve me qëllim të promovimit të aspekteve kyçe rajonale për investime • Aprovimi i standardeve rajonale për vlerësimin e IHD-ve në nivel kombëtar • Tërheqja e sëpaku 100 investitorëve
6	Hapësira rajonale e inovacionit	<ul style="list-style-type: none"> • Krijimi i Iniciativës Rajonale për Transferimin e Njohurive të Diasporës • Pjesëmarrja e Ballkanit Perëndimor në Hapësirën Evropiane për Hulumtime
7	Tregu digjital	<ul style="list-style-type: none"> • Ngritja e tregut rajonal për tregti elektronike përmes miratimit të parimit të tregut të brendshëm dhe rregullave bazë të harmonizuara • Qasje e koordinuar rajonale për mbrojtjen e të dhënave personale, sigurinë kibernetike, në harmoni me acquis • Marrëveshja rajonale për njohjen e shërbimeve të besuara, përfshirë nënshkrimin elektronik • Proces i koordinuar rajonal për harmonizimin e spektrit të rrjetit 5G Evropian
8	Mobiliteti i qytetarëve	<ul style="list-style-type: none"> • Mobiliteti i studentëve • Mobiliteti i qytetarëve me letërnjoftim • Mobiliteti i hulumtuesve dhe akademikëve
9	Ekonomi Evropiane	<ul style="list-style-type: none"> • Turizmi: zhvillimi dhe promovimi i ofertës së përbashkët rajonale • Industria e veturave: ngritja e zingjirëve prodhues në përputhje me trendët e reja (veturat elektrike, veturat e pavarura, etj) të bazuar në përparësitë rajonale • Programi për ekonomi të gjelbër: ngritja e zingjirëve rajonal prodhues për të shfrytëzuar potencialin e rajonit (mbledhja dhe trajtimi i mbeturinave elektronike, energjia e ripërtitshme, etj).

PRIORITETI 1: TRANSPORTI I QËNDRUESHËM

Lidhja më e mirë e ekonomive të Ballkanit Perëndimor - brenda rajonit dhe me BE - është një nga prioritetet kyçe të të palëve. Kjo është arsyeja pse EIP ka parashikuar rritjen e kufijve të bashkëfinancimit të BE-së për projektet e transportit rrugor deri në 40%. Lidhjet e shpejta dhe efikase të transportit, si brenda rajonit dhe me Shtetet Anëtare të BE-së fqinje, dhe transporti i qëndrueshëm me investime të mëtejshme në hekurudhat dhe rrugët ujore të brendshme janë thelbësore. Në këtë kontekst, nxitja e mëtejshme e bashkëpunimit rajonal dhe integritit, lidhja e kryeqyteteve në rajon dhe me BE do të jetë një përparësi e rëndësishme, si dhe promovimi i zgjidhjeve të transportit multimodal dhe zhvendosja modale, dhe zvogëlimi i ndotjes së transportit. Krijimi i këtyre lidhjeve do të nxisë investime, do të lehtësojë tregtinë rajonale dhe do të japë rritje të qëndrueshme ekonomike, duke përmirësuar jetën e përditshme të njerëzve në rajon.

Po ashtu, vendet e Ballkanit Perëndimor duhet të përqipen të:

- Miratojnë dhe zbatojnë planet e veprimit për rrugët, hekurudhën rajonale, sigurinë rrugore dhe lehtësimin e transportit të përgatitura nga Komuniteti i Transportit;
- Bëjnë përparim në masat e reformës së ndërlidhmerisë së transportit për të përshpejtuar integrimin me TEN-T, acquis të BE-së dhe teknologjinë dixhitale dhe të energjisë së pastër; dhe
- Miratojnë dhe të zbatojnë të gjithë legjislacionin e BE-së për transportin, standarde teknike dhe procedurat transparente të tenderimit në fushën e transportit duke përfshirë përafrimin e përshpejtuar me rregullat e prokurimit publik të BE-së në mënyrë që të lehtësojë integrimin e tregut.

Në fushën e transportit, Plani Investues dhe Ekonomik parashikon që këto investimet kryesore të përfundojnë ose progresojnë ndjeshëm deri në vitin 2024.

Figura 3: Iniciativat e BE-së në fushën e transportit të qëndrueshëm

INICIATIVA 1 - LIDHJA E LINDJES ME PERËNDIMIN

1. **"Autostrada e Paqes" në Kosovë** (që lidh Prishtinën me Nishin në Serbi) do të përfundojë me pjesën e Serbisë të përparuar në mënyrë të ndjeshme;
2. Përderisa (rrjeti bazë) i korridorit X rrugor jug-lindje nga Hungaria përmes rajonit në Bullgari, Greqi dhe më gjerë është praktikisht i përfunduar, me mbështetjen e BE-së, korridori paralel hekurudhor do të modernizohet plotësisht. Në veçanti, **bajpasi i hekurudhës Nish** në Serbi do të finalizohet. Projekti në **Korridorin X për të rehabilituar lidhjen hekurudhore midis Serbisë dhe Kroacisë**, i cili është një lidhje jetike për sa i përket transportit hekurudhor, do të avancohet në mënyrë të ndjeshme, ashtu si projekti për të rehabilituar lidhjen hekurudhore me Maqedoninë e Veriut;
3. **Korridori hekurudhor VIII midis Shkupit dhe kufirit bullgar** do të avancoj në mënyrë thelbësore për të lidhur Shkupin dhe Sofjen;
4. **De-minimi i lumit Sava dhe adresimi i ngushticave në lumin Danub** do të përfundojnë ose do të avancojnë për të përmirësuar mënyrën e qëndrueshme të transportit të këtyre rrugëve ujore të rëndësishme si pjesë e rrjetit TEN-T, dhe për të lehtësuar zhvillimin e mëtejshëm të shkëmbimeve ndër-modale.

INICIATIVA 2 - LIDHJA E VERIUT ME JUGUN

1. **75% e korridorit kyç rrugor veri-jug** që lidh kryeqytetet e Evropës qendrore përmes Sarajevës me portin Plloçe në bregdetin Adriatik (Korridori Vc) do të kompletohet me standardet e autostradës. Lidhja hekurudhore përgjatë të njëjtit korridor do të avancohet gjithashtu;
2. **Rruga hekurudhore 4 që lidh Beogradin me portin malazes të Barit** do të rehabilitohet plotësisht nga kufiri i Serbisë deri në det. Korridori rrugor paralel do të avancohet më tej, në veçanti bajpasi i Podgoricës;
3. **Lidhja e kryeqytetit nga Sarajeva në Podgorica do të përmirësohet**, duke u lidhur më tej me rrjetet ekzistuese dhe të planifikuara në BiH dhe duke siguruar lidhje më të drejtpërdrejta midis fqinjëve;
4. **Rruga hekurudhore që lidh Beogradin me Prishtinën do të avancohet** më tej përmes punëve të ndërtimit në Kosovë dhe duke përgatitur dokumentacionin e nevojshëm teknik për punët e rehabilitimit në Serbi.

INICIATIVA 3: LIDHJA E RAJONEVE BREGDETARE

1. **Rruga hekurudhore 2 që lidh kryeqytetet e Tiranës dhe Podgoricës** dhe shtrihet në portin e Durrësit, është një projekt kryesor për rajonin dhe do të avancohet përmes rehabilitimit të 120 km të linjës hekurudhore në Shqipëri drejt kufirit me Malin e Zi;
2. Do të ndërmerren hapa kryesorë për të përfunduar **"Autostradën Blu"** përgjatë bregdetit nga Kroacia deri në Greqi: bajpasi i rrugës së Tiranës do të përfundojë dhe dy seksione të mëtejshme në Shqipëri plus bajpasi i Budvës në Mal të Zi do të avancohet në mënyrë thelbësore.

PRIORITETI 2: ENERGJIA E PASTËR

EIP e njeh qartë rëndësinë e integritit të tregut të energjisë, dekarbonizimin dhe energjinë e pastër, tranzicionin e drejtë, dixhitalizimin e shtuar të sistemit dhe rrjeteve inteligjente, efikasitetin e energjisë, përfshirë modernizimin e ngrohjes qendrore dhe sigurinë e energjisë.

Dekarbonizimi është shtyllë kryesore e EIP-së në përputhje me qëllimet e Marrëveshjes së Gjelbër Evropiane. Lidhja e zgjeruar dhe shtrirja e Bashkimit të Energjisë në Ballkanin Perëndimor është gjithashtu thelbësore për një tranzicion të suksesshëm të energjisë së pastër në rajon.

Përdorimi i shtuar i burimeve të ripërtëritshme të energjisë do të mbështetet, në përputhje me potencialin e rajonit dhe planet e adaptimit të ndryshimeve klimatike. Kjo do të përfshijë investime të shëndosha mjedisore në burime hidrike, diellore, era dhe burimet gjeotermale. Kalimi nga qymyri në energji të qëndrueshme dhe të pastër do të jetë thelbësor, në funksion të zvogëlimit të emisioneve të dioksidit të karbonit dhe ndotjes së ajrit. Për ato vende që varen shumë nga çelësi i thëngjillit për t'u larguar nga qymyri në një periudhë afatshkurtër dhe afatmesme është kalimi në infrastrukturën moderne të gazit me emision të ulët.

Në zemër të infrastrukturës së re të gazit duhet të jenë tubacionet e reja, duke përfshirë zgjerimin e tubacionit Trans Adriatik, i cili mund të jetë një mundësi për diversifikimin e burimeve të gazit në tregun evropian dhe sjelljen e gazit në rajon për të përshpejtuar tranzicionin nga qymyri në energji prodhimi.

Në planin afatgjatë, këto investime në infrastrukturën e gazit do të sigurojnë bazën për hapin tjetër në mbrojtjen e mjedisit, pasi ato do të lejojnë futjen e gazit të karbonizuar një herë të disponueshëm dhe konkurrues, duke lejuar ulje të mëtejshme të dioksidit të karbonit dhe ndikimin e ndotjes së ajrit. Prandaj, këto investime do të provojnë në të ardhmen furnizimin me energji të rajonit.

Përpjekjet për të rritur efikasitetin e energjisë do të lehtësohen nën EIP. Në kontekstin e Marrëveshjes së Gjelbër të BE, Komisioni propozon të zgjerojë programin "Vala e Renovimit e BE-së" në Ballkanin Perëndimor. Për këtë qëllim, BE-ja do të përdorë, ndër të tjera, platformat ekzistuese të tilla si Fondi i Gjelbër për Rritje dhe Programi Rajonal i Eficiencës së Energjisë të cilat deri tani më kanë mundësuar investime të gjelbërta në shumë prej €700 milion.

Po ashtu, vendet e Ballkanit Perëndimor duhet të përpiqen të:

- Bëjnë progres në ndërmarrjen e masave të ndërlidhjes energjetike për të vendosur treg rajonal të energjisë dhe integrimin me tregun e energjisë të BE-së duke punuar ngushtë me Sekretariatit e Traktatit të Komunitetit të Energjisë;
- Finalizimi i reformës së Traktatit të Komunitetit të Energjisë dhe miratimi i Paketës së Energjisë së Pastër të BE-së nga Komuniteti i Energjisë;
- Të forcohet procesi i përcaktimit të objektivave të Komunitetit të Energjisë 2030 duke miratuar objektiva të energjisë dhe klimës në vitin 2030 në përputhje me ambicien e dekarbonizimit të BE-së.

Në fushën e energjisë së pastër, Plani Investues dhe Ekonomik parashikon që këto investimet kryesore të përfundojnë ose progresojnë ndjeshëm deri në vitin 2024.

Figura 4: Iniciativat e BE-së në fushën e energjisë së pastër

INICIATIVA 4 – ENERGJIA E RIPËRTRITSHME

1. **Rehabilitimi i Hidrocentralit Fierza në Shqipëri** do të përfundojë dhe ndërtimi i **Hidrocentralit Skavica** do të avancoj ndjeshëm. Kjo do të rrit potencialin për vendin dhe rajonin për të rritur eksportin e energjisë së pastërt;
2. **Sistemi hidroenergjetik Piva në Malin e Zi** do të zgjerohet me fillimin e ndërtimit të **hidrocentralit Komarnica**;
3. Përgatitjet për ndërtimin e **Hidro Sistemit Ibër-Lepenc Faza II në Kosovë** do të përshpejtohen;
4. Investimet në **parkun e erës dhe prodhimin e energjisë solare në Maqedoninë e Veriut** do të avancojnë dhe do të shërbejnë si shembull për investime të ardhshme.

INICIATIVA 5 – LARGIMI NGA QYMYRI

1. Si pjesë e **Gazsjellësit Trans Adriatik**, do të përfundojë ndërtimi i tubacionit të **gazit Fier-Vlorë** në Shqipëri, ndërsa tubacioni Jon-Adriatik përgjatë bregdetit do të trajtohet me prioritet, duke mundësuar kështu një diversifikim të madh të burimeve të furnizimit me gaz në Ballkanin Perëndimor;
2. Do të përfundojë **Interkoneksioni i gazit Bosnje dhe Herzegovinë - Kroaci**, duke plotësuar diversifikimin e mësipërm dhe duke rritur potencialin dhe diversifikimin e sistemit ekzistues të shpërndarjes së gazit;
3. **Do fillojë ndërtimi i Interkoneksionit të Gazit Maqedoni e Veriut – Kosovë**, duke shtrirë kështu projektin ekzistues të Interkoneksionit Maqedoni e Veriut – Greqi;
4. **Interkoneksioni i Gazit Maqedoni Veriore - Serbi** do të përgatitet për ndërtim;
5. **Korridori Trans-Ballkanik i Transmetimit të Energjisë Elektrike** në Serbi si pjesë e ndërlidhjes midis Serbisë, Malit të Zi dhe Bosnjë dhe Hercegovinës do të përfundojë për të siguruar shtyllën kurrizore për shpërndarjen e energjisë elektrike në të gjithë rajonin dhe drejt BE.

INICIATIVA 6 – VALA E RENOVIMIT

- Dekarbonizimi i stokut të ndërtesave publike dhe private, me vëmendje të veçantë në digjitalizimin dhe varfërinë energjetike
- Trefishimi i shkallës momentale të renovimit dhe kursimeve energjetike në ndërtesat ekzistuese
- Arritja e emetimeve zero të energjisë në ndërtesat e reja

PRIORITETI 3: AGJENDA E GJELBËR

Marrëveshja e Gjelbër Evropiane mbështetet nga politikat e hartuara për të zhvilluar ekonomi moderne, me burime të efektshme dhe konkurruese, ku rritja shkëputet nga emetimet e gazeve serë, përdorimi i burimeve dhe gjenerimi i mbeturinave, ku ndiqet rezistenca ndaj klimës.

Marrëveshja e Gjelbër Evropiane mund të jetë plotësisht efektive vetëm nëse fqinjësia e menjëhershme e BE-së merr masa në një fazë të hershme. Kjo është edhe më e vlefshme për Ballkanin Perëndimor duke pasur parasysh perspektivën e tyre evropiane. Prandaj Komisioni prezantoi një Agjendë të Gjelbër për Ballkanin Perëndimor, siç parashikohet në Marrëveshjen e Gjelbër Evropiane. Kjo Agjendë informohet nga pesë zonat e gjera të mbuluara nga Marrëveshja e Gjelbër: dekarbonizimi, ajri, uji dhe toka e pastër, ekonomia rrethore, bujqësia dhe prodhimi i ushqimit dhe mbrojtja e biodiversitetit.

Ndotja e ajrit është një shqetësim kryesor në Ballkanin Perëndimor. Përdorimi i përhapur i qymyrit dhe drurit për prodhimin e energjisë, si dhe kamionët dhe makinat ndotëse, janë duke shkaktuar ndër nivelet më të këqija të ajrit në Evropë gjatë dimrit. 16 termocentrale me qymyr në rajon lëshojnë më shumë dioksid sulfur sesa 250 termocentrale të ngjashme në BE. Largimi nga qymyri do të përmirësonte cilësinë e jetës së qytetarëve dhe do të sillte kursime të rëndësishme vjetore të lidhura me shëndetin në buxhetet e Ballkanit Perëndimor.

Duke pasur parasysh perspektivën evropiane të rajonit, synimet e BE-së, përfshirë uljen e emetimeve të gazeve serë me të paktën 55% deri në 2030, duhet të përcaktojnë modernizimin sistematik të rajonit dhe rritjen e tij në të ardhmen. Rajoni gjithashtu duhet të zhvendoset drejt ekonomisë rrethore, ku riciklimi dhe ripërdorimi janë rregull ndërsa përdorimi i burimeve natyrore zvogëlohet ndjeshëm.

Në fushën e menaxhimit të mbeturinave, vëmendja do t'i kushtohet mbledhjes së duhur të mbeturinave dhe ndarjes së rrjedhave kryesore të mbeturinave. Nevojiten përpjekje më të mëdha për të zvogëluar ndotjen e ujit dhe për të adresuar ruajtjen e ujit dhe mbrojtjen nga përmbytja.

Në fushën e agjendës së gjelbër, Plani Investues dhe Ekonomik parashikon që këto investimet kryesore të përfundojnë ose progresojnë ndjeshëm deri në vitin 2024.

Figura 5: Iniciativat e BE-së në fushën e agjendës së gjelbër

INICIATIVA 7 – MENAXHIMI I UJIT DHE MBETURINAVE

1. **Do të përfundojë ndërtimi i impianteve të trajtimit të ujërave të zeza në Shkup dhe Prishtinë.** Këto projekte kanë një ndikim të lartë ndërkufitar dhe do përmirësojnë jetën e përditshme të qytetarëve;
2. **Zbatimi i një programi investimesh mjedisore në Serbi,** që përfshin projekte të modernizuara të trajtimit të ujërave të ndotura për qytete të mëdha dhe të mesme;
3. **Do të vendosen sisteme të integruara rajonale të menaxhimit të mbeturinave në Shqipëri, Mal të Zi, Maqedoni të Veriut dhe Serbi,** duke siguruar paralelisht mbylljen e deponive ilegale. Investime të ngjashme në vendet e tjera të rajonit duhet gjithashtu të mbështeten në të ardhmen, përfshirë menaxhimin më të mirë të mbeturinave në zonat ndërkufitare;
4. Mbështetje për krijimin e sistemeve të duhura të **monitorimit të ajrit dhe ujit dhe zbatimi i masave të parandalimit të ndotjes.**

PRIORITETI 4: AGJENDA DIGJITALE

Dixhitalizimi paraqet një mundësi për ekonomitë dhe shoqëritë në rajon, me zgjidhje dixhitale që kontribuon në një ekonomi të qëndrueshme, me klimë neutrale dhe me burime të efektshme, dhe qeverisje më të mirë dhe shërbime publike për qytetarët. Shërbimet dixhitale përfaqësojnë një pjesë në rritje të eksporteve nga Ballkani Perëndimor. Me mbështetjen e BE-së dhe Këshillit të Bashkëpunimit Rajonal, që nga viti 2018, Ballkani Perëndimor po zbaton një Agjendë Dixhitale për Ballkanin Perëndimor.

Mundësitë e biznesit dixhital mund të shfrytëzohen plotësisht, përmes mbështetjes për fillestarët dhe shkallëzimet dixhitale dhe aftësive dixhitale. Përmes veprimeve të tilla si Plani i Veprimit për Edukimin Dixhital, BE po mbështet zhvillimin dhe marrjen e aftësive dixhitale në Ballkanin Perëndimor për ta bërë transformimin dixhital sa më gjithëpërfshirës dhe gjithëpërfshirës të jetë e mundur. Pjesëmarrja e mëtejshme në iniciativa në të gjithë BE-në, të tilla si SELFIE, HEInnate, Digital Education Hackathon, EU Code Code dhe rrjeti pan-evropian i të dhënave për komunitetin kërkimor dhe arsimor (rrjeti GEANT) do të ndihmonte në lidhjen e rajonit më ngushtë me teknologjinë më të përparuar në botë.

Vlerësohet se €3.7 miliardë të shpenzimeve kapitale (planifikimi dhe ndërtimi) në 5 vitet e ardhshme (deri në 2025) janë të nevojshme për të siguruar nivelet e kënaqshme të lidhjes dixhitale. Sektori privat do të luajë një rol të rëndësishëm në tranzicionin dixhital të Ballkanit Perëndimor, duke përfshirë 5G dhe garancitë e BE-së mund të veprojnë si një fasilitator i rëndësishëm. Mbështetja e BE-së për investimet në infrastrukturën dixhitale do të rritet ndjeshëm gjithashtu për të vendosur një brez të gjerë ultra të shpejtë dhe të sigurt me qëllim që të sigurojë qasje universale.

Po ashtu, vendet e Ballkanit Perëndimor duhet të përpiqen të:

- Përshpejtohet shtrirja dhe zbatimi i acquis të BE-së që do të krijojë një mjedis të favorshëm për investime (përfshirë mbrojtjen e të dhënave); dhe zbatimin e plotë të Marrëveshjes Rajonale të Roamingut;
- Prioritizohet digjitalizimi në kuadër politikave kombëtare me një fokus në ndërmarrjet, arsimin, shëndetësinë, energjinë, hulumtimin, inovacionin dhe rritjen e mençur. Të mbështetet transformimi inovativ dixhital përmes inkurajimit të vendosjes së platformave dhe politikave të reja.

- Nxitet zhvillimi i Qendrave Rajonale të Inovacionit Dixhital dhe lidhja e tyre me Parqet e Shkencës dhe Teknologjisë, dhe Instituti Evropian i Inovacionit dhe Komunitetit të Inovacionit të Njohurive të Teknologjisë (EIT KIC) si one-stop shop që mbështetin kompanitë për të rritur konkurrencën e tyre duke përdorur teknologjitë dixhitale veçanërisht duke mbështetur përdorimin e inteligjencës artificiale në sektorin e biznesit (veçanërisht për NVM-të) në përputhje me përpjekjet dhe udhëzimet e BE-së; të promovohet zhvillimi i aftësive dixhitale dhe mësimi virtual në rajon;
- Rriten kapacitetet e sigurisë kibernetike dhe luftës kundër krimit kibernetik, veçanërisht duke zbatuar politikat e BE-së në lidhje me rreziqet e sigurisë kibernetike në rrjetet 5G;
- Sigurohet përdorimi etik i teknologjive, përfshirë inteligjencën artificiale për qëllime mbikëqyrjeje, në përputhje me Kartën e të Drejtave Themelore të BE-së dhe në funksion të një harmonizimi dinamik me legjislacionin e ardhshëm të BE-së në këtë fushë;
- Zbatohet Deklarata mbi Qeverisjen Elektronike, e miratuar në Beograd në 2019, për të përshpejtuar më tej punën në përputhje me planin e veprimit të BE për qeverisje elektronike, në mbështetje të Reformës së Administratës Publike.

Në fushën e agjendës digjitale, Plani Investues dhe Ekonomik parashikon që këto investimet kryesore të përfundojnë ose progresojnë ndjeshëm deri në vitin 2024.

Figura 6: Iniciativat e BE-së në fushën e agjendës digjitale

INICIATIVA 8 – INFRASTRUKTURA DIGJITALE

1. Do të vazhdojë **zhvillimi dhe shtrirja e infrastrukturës kombëtare me brez të gjerë** në gjashtë vendet e Ballkanit Perëndimor - me përfundimin e projekteve më të avancuara të investimeve në rajon deri në vitin 2024. Përgatitja e investimeve të mëtejshme do të përshpejtohet me fokus të veçantë në lidhjen e zonave rurale;
2. Vendosja e **qendrave të sigurta të dhënave, me efikasitet të energjisë, dhe me infrastrukturë "cloud"** duke siguruar harmonizimin me rregullat e BE-së dhe vlerat themelore, duke përfshirë mbrojtjen e të dhënave, si dhe lidhjen me iniciativat e BE-së për kompjutera me performancë të lartë, inkubatorë dixhital dhe qendra inovacioni;
3. Duke u bazuar në iniciativa të vazhdueshme sikur **Autostrada Dixhitale Ballkanike**, sinergjitë me fusha të tjera të lidhjes si transporti dhe energjia duhet të hulumtohen në kontekstin e ndarjes së infrastrukturës. Përveç kësaj, përdorimi i teknologjisë dhe të dhënave për të marrë vendime më të mira ka një potencial të lartë për të ofruar një cilësi më të mirë të jetës për qytetarët në rajon. Do të sigurohet gjithashtu mbështetje për përshtatjen me zhvillimin e shpejtë teknologjik transformues. BE do të promovojë bashkëpunimin në arsimin dixhital global përmes Planit të Rinovuar të Veprimit për Edukimin Dixhital (DEAP) dhe do të promovojë barazinë në qasje, në veçanti për grupet e cënueshme, përfshirë romët.

PRIORITETI 5: SEKTORI PRIVAT

Që nga vitet 1990, ekonomitë e Ballkanit Perëndimor kanë arritur një rritje të jashtëzakonshme duke ulur varfërinë. Standardet e jetesës janë rritur në të gjithë rajonin dhe qasja në shërbimet publike është përmirësuar. Sidoqoftë, Ballkani Perëndimor ende duhet të ndërmarrë përpjekje të rëndësishme për të përmbushur kërkesat kryesore ekonomike për anëtarësimin në BE: për të siguruar funksionimin e ekonomive të tregut dhe për të demonstruar kapacitetin për të përballuar presionin konkurrues dhe forcat e tregut brenda Bashkimit Evropian. Kjo kërkon reformimin e sistemeve të tyre të qeverisjes ekonomike dhe zbatimin e reformave strukturore ekonomike. Procesi i Programit të Reformës Ekonomike mbetet instrumenti kryesor përmes të cilit BE dhe Ballkani Perëndimor identifikojnë së bashku përparësitë e reformës. Komisioni po ofron një mbështetje të konsiderueshme për këtë qëllim. Për qëllimet e këtij plani, fokusi do të përqendrohet në zhvillimin e një sektori privat më të fortë dhe investimin në kapital njerëzor.

Zhvillimi i një sektori të fuqishëm privat është thelbësor për zhvillimin socio-ekonomik dhe integrimin rajonal, dhe për të përmirësuar konkurrencën e rajonit dhe krijimin e vendeve të punës. Roli i ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme (NVM) është veçanërisht i rëndësishëm duke marrë parasysh që ato përfaqësojnë 99% të të gjitha ndërmarrjeve në Ballkanin Perëndimor, gjenerojnë rreth 65% të vlerës totale të shtuar të sektorit të biznesit dhe përbëjnë 73% të punësimit total të sektorit të biznesit.

Në mënyrë që të zhblokujë potencialin e sektorit privat, BE do të rrisë financimin për bizneset përmes alokimeve të konsiderueshme për garancitë nën Mekanizmin Garantues të Ballkanit Perëndimor dhe duke dyfishuar grantet e dhëna nën Mekanizmin për Zhvillimin dhe Inovacionin e Ndërmarrjeve në Ballkanin Perëndimor, platforma kjo e udhëhequr nga BE e cila është pjesë e Kornizës Investuese për Ballkanin Perëndimor. BE do të përmirësojë qasjen në financa dhe kapitalin e rrezikut për ndërmarrjet mikro, të vogla dhe të mesme, gjithashtu për të kapërcyer vështirësitë që vijnë nga COVID-19.

Në fushën e zhvillimit të sektorit privat, Plani Investues dhe Ekonomik parashikon që këto investimet kryesore të përfundojnë ose progresojnë ndjeshëm deri në vitin 2024.

Figura 7: Iniciativat e BE-së në fushën e zhvillimit të sektorit privat

INICIATIVA 9 – INVESTIMI NË KONKURRUESHMERINË E SEKTORIT PRIVAT

1. Rritja e **shumës së grantit për të mbështetur sektorin privat** nën Kornizën e Investimeve të Ballkanit Perëndimor. 50% e financimit të sektorit privat nga ana e BE-së duhet t'i kushtohet inovacionit dhe rritjes së gjelbër;
2. Rritja e **kapacitetit të garancisë në mbështetje të investimeve**, kryesisht për të forcuar konkurrencën e NVM-ve dhe për të mbështetur gjenerimin e vendeve të reja të punës, me vëmendje të veçantë ndaj të rinjve, përmes Mekanizmit Garantues të Ballkanit Perëndimor;
3. Mobilizimi i asistencës për transformimin e qëndrueshëm të **sistemeve agro-ushqimore dhe zhvillimin rural** në rajon.

PRIORITETI 6: KAPITALI NJERËZOR

Drejtësia dhe gjithëpërfshirja janë të rëndësishme për të siguruar që përfitimet e rimëkëmbjes dhe rritjes të ndahen nga të gjithë dhe që askush të mos mbetet pas. Një treg pune që funksionon mirë dhe një forcë punëtore e mirë-trajnuar dhe produktive janë thelbësore për një ekonomi reziliente. Komisioni do të forcojë dialogun me Ballkanin Perëndimor për të nxitur zbatimin e Shtyllës Evropiane të Drejtave Sociale (EPSR) në rajon. BE synon të mbështesë zhvillimin e kapitalit njerëzor duke rritur fondet IPA, veçanërisht në lidhje me përparësitë e reformave të identifikuar në procesin e Programit të Reformës Ekonomike dhe udhëzimet e përbashkëta të politikave në fushat e arsimit dhe aftësive, punësimit dhe mbrojtjes sociale dhe përfshirjes. Theksi do të vihet gjithashtu tek rinia, shëndeti, kultura dhe sporti.

Në sektorin e arsimit, BE do të vazhdojë të mbështesë zhvillimin e politikave dhe reformave të bazuara në evidencë për të adresuar sfidat dhe përparësitë kryesore të sistemit arsimor në drejtim të qeverisjes, financimit, cilësisë, barazisë dhe rëndësisë, me një fokus në përshtatjen e arsimit sistemet për transformimin dixhital dhe për ekonominë e bazuara në njohuri.

Reforma e sistemeve shëndetësore, përmirësimi i sigurimeve shëndetësore dhe qëndrueshmëria e sistemeve shëndetësore publike do të mbështeten, gjithashtu në dritën e mësimave të nxjerra nga pandemia COVID-19. Ekziston nevoja për të ulur kostot dhe për të siguruar që të gjithë qytetarët të kenë qasje në trajtim më të mirë shëndetësor.

Në fushën e kapitalit njerëzor, Plani Investues dhe Ekonomik parashikon që këto investimet kryesore të përfundojnë ose progresojnë ndjeshëm deri në vitin 2024.

INICIATIVA 10 – SKEMA GARANTUESE PËR TË RINJTË

- Mundësitë cilësore për **punësim**
- **Arsimimi i vazhdueshëm**
- **Punë praktike katër muaj** pas humbjes së vendit të punës apo pas përfundimit të arsimit formal
- Në harmoni me **Skemën Garantuese të BE-së për të Rinjtë**

PROJEKTET PËR KOSOVËN

Kosova do të përfitojë nga pesë projekte kombëtare dhe dhjetë projekte rajonale.

Figura 9: Pesë projekte kombëtare

TRANSPORTI I QËNDRUESHËM	“Autostrada e Paqes” që lidh Kosovën dhe Serbinë
	Linja X hekurudhore që lidh Kosovën dhe Serbinë
AGJENDA E GJELBËR	Impianti për trajtimin e ujërave të zeza në Prishtinë
	Ndërtimi i Hidro Sistemit Ibër-Lepenc Faza II
ENERGJIA E PASTËR	Interkoneksioni i Gazit Maqedonia e Veriut – Kosovë

Figura 10: Dhjetë projekte rajonale

ENERGJIA E PASTËR VALA E RENOVIMIT – renovimi i ndërtesave publike	AGJENDA E GJELBËR Sisteme të integruara rajonale të menaxhimit të mbeturinave Sistemet e monitorimit të ajrit dhe ujit dhe masat e parandalimit të ndotjes	AGJENDA DIGJITALE Infrastruktura me brez të gjerë Qendrat e të dhënave të sigurta Autostrada Dixhitale Ballkanike
SEKTORI PRIVAT Rritja e grantit për sektorin privat nën WBIF Rritja e kapacitetit garantues Transformimi i qëndrueshëm i sistemeve agro-ushqimore	KAPITALI NJERËZOR Skema Garantuese për të Rinjtë	

REKOMANDIMET

Përparimi i procesit të integritimit në BE për vendet e Ballkanit Perëndimor kërkon vullnet të qartë politik, burime thelbësore financiare dhe administratë profesionale.

Edhe në një skenar utopik ku udhëheqësit e Ballkanit Perëndimor do të demonstrosin vullnetin e jashtëzakonshëm politik dhe do të ndërtonin nivelin më të lartë të administratës publike - do të duheshin akoma dekada dhe miliarda euro investime për të sjellë infrastrukturën e Ballkanit Perëndimor në nivelin ku do të ishte në gjendje të bënte ballë presionit konkurrues tregut unik Evropian, duke respektuar standarde më të larta të BE-së. Me fjalë të tjera, ekziston një kufi se sa larg mund të të çojë vullneti politik.

Kjo është arsyeja pse EIP është një moment i mirëpritur që ka sjell vëmendjen e nevojshme për një infrastrukturë të varfëruar në Ballkanin Perëndimor. Sidoqoftë, nëse Kosova, dhe vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor, dëshirojnë të arrijnë potencialin e plotë të investimeve të EIP-së, ato duhet të bëjnë përparim në katër fusha të ndryshme.

Sundimi i ligjit

Mungesa e progresit në sundimin e ligjit do të sabotojë drejtpërdrejt objektivat e EIP-së. Sundimi i ligjit është një aspekt thelbësor i transformimit demokratik dhe matësi kryesor kundër së cilës vlerësohet përparimi i vendeve të zgjerimit drejt anëtarësimit në BE. Përparimi i besueshëm në fushën e sundimit të ligjit mbetet një sfidë e rëndësishme, e cila shpesh ndërlikohet me mungesën e vullnetit politik, ekzistencën e vazhdueshme të disa elementeve të kapjes së shtetit, progresin e kufizuar në pavarësinë e gjyqësorit, rezistencën institucionale dhe një mjedis gjithnjë e më të vështirë për shoqërinë civile.

Një gjyqësor i pavarur dhe efikas, ku vendimet zbatohen në mënyrë efektive, është i një rëndësie thelbësore për sundimin e ligjit. Një ritëm i ngadaltë i ndryshimit në kulturën gjyqësore vazhdon në të gjithë rajonin e Ballkanit Perëndimor pa përkushtim të mjaftueshëm ndaj parimit të pavarësisë gjyqësore dhe respektimit të vendimeve të gjykatës.

Rezultatet e besueshme në luftën kundër korrupsionit janë të nevojshme për të zbutur kërcënimet reale ndaj strukturave demokratike dhe për një mjedis të

qëndrueshëm dhe transparent të biznesit. Niveli i lartë dhe korrupsioni politik duhet të trajtohet në një mënyrë më të qartë dhe më të qëndrueshme. Prokurimi publik mbetet veçanërisht i prirur për korrupsion të përhapur.

Bashkëpunimi rajonal

Nuk mund të ketë progres drejt BE-së pa bashkëpunim rajonal. Marrëdhëniet e fqinjësisë së mirë dhe bashkëpunimi rajonal janë elemente thelbësore të procesit Stabilizim Asociimit dhe zgjerimit.

Tejkalimi i trashëgimisë së kaluarës dhe adresimi i mosmarrëveshjeve që vijnë nga konfliktet e viteve 1990 mbeten aspekte të rëndësishme. Çështje të rëndësishme të pazgjidhura bilaterale ende duhet të zgjidhen, duke përfshirë çështjet e kufirit dhe ofrimit të drejtësisë për viktimat e krimeve të luftës, identifikimin e personave të zhdukur dhe krijimin e një regjistri të saktë të krimeve në nivelin rajonal.

Organizatrat rajonale - Këshilli i Bashkëpunimit Rajonal, Komuniteti i Transportit dhe CEFTA - kanë qenë të dobishëm për të reaguar ndaj krizës COVID-19.

Integrimi rajonal është një faktor kryesor për ngritjen e standardeve të jetesës në Ballkanin Perëndimor. Krijimi i një Zone Ekonomike Rajonale (REA) sjell më shumë konkurrencë dhe lejon ekonomitë e shkallës dhe përfitimet e produktivitetit. Një treg rajonal do të avancojë tregtinë ndër-rajonale dhe do ta bëjë Ballkanin Perëndimor një destinacion tërheqës investimi. Integrimi i tregut do të ndihmojë zhvillimin e zinxhirëve të rinj të vlerave dhe rritjen e tërheqjes së rajonit për investime të huaja direkte. Ndërlidhja më e mirë infrastrukturore në transport dhe energji do të përshpejtojë integrimin në rrjetet pan-evropiane. Lidhja dixhitale e shpejtë dhe e sigurt është një element thelbësor i reformave të kërkuara për krijimin e një mjedisi miqësor ndaj tregut dhe investimeve në Ballkanin Perëndimor.

Reforma e administratës publike

Zbatimi i projekteve EIP është ushtrim kompleks administrativ. Kërkohen kapacitetet e fuqishme të administratës publike për të koordinuar investimet multi-milionshe, në përputhje me standardet më të larta të BE-së.

Reforma e administratës publike është thelbësore për përmirësimin e qeverisjes në të gjitha nivelet, jo vetëm në lidhje me EIP. Kjo përfshin rritjen e transparencës dhe llogaridhënies, menaxhim të shëndoshë të financave publike dhe administratë profesionale.

Llogaridhënia menaxheriale dhe profesionalizimi i shërbimit civil duhet të sigurohen dhe duhet të adresohet politizimi i tepruar. Procedurat transparente dhe të bazuara në merita për rekrutimin, ngritjen në detyrë, uljen në detyrë dhe largimin nga puna duhet të përfshihen në kornizat legjislative dhe të zbatohen vazhdimisht në të gjithë shërbimet publike. Struktura e administratës shtetërore duhet të sigurojë linja efektive të përgjegjësisë.

Kapaciteti administrativ dhe standardet profesionale të organeve të ngarkuara me zbatimin e acquis të BE-së duhet të forcohen dhe të ruhet pavarësia e organeve rregullatore. Rritja e transparencës dhe llogaridhënies, në veçanti sigurimi i funksionimit efektiv, efikas dhe transparent të sistemit të prokurimit publik dhe menaxhimit të financave publike, mbetet thelbësor.

Reforma e sistemeve të qeverisjes kombëtare për të rritur llogaridhënien menaxheriale, menaxhimin e shëndoshë financiar dhe auditimin e jashtëm të fondeve publike, janë thelbësore.

Reformat evropiane

Për të siguruar potencialin e plotë të fondeve të BE-së, investimet e EIP-së duhet të shoqërohen me reforma legjislative dhe masa "të buta". Nuk ka kuptim të ndërtojmë rrugë dhe hekurudha moderne, nëse automjetet vazhdojnë të kalojnë orë të tëra në procedurat burokratike në pikat kufitare.

Në këtë drejtim, Kosova duhet të bëjë progres legjislativ në kapitujt vijues të acquis:

- Kapitulli 14: Politikat e transportit;
- Kapitulli 15: Energjia;
- Kapitulli 25: Shkenca dhe hulumtimi;
- Kapitulli 26: Arsimi dhe kultura;
- Kapitulli 27: Mjedisi.

LISTA E FIGURAVE

Figura 1: Kosova në kuadër të Planit Investiv dhe Ekonomik të BE-së për Ballkanin Perëndimor

Figura 2: Udhërrëfyesi për Tregun e Përbashkët Rajonal

Figura 3: Iniciativat e BE-së në fushën e transportit të qëndrueshëm

Figura 4: Iniciativat e BE-së në fushën e energjisë së pastër

Figura 5: Iniciativat e BE-së në fushën e agjendës së gjelbër

Figura 6: Iniciativat e BE-së në fushën e agjendës digjitale

Figura 7: Iniciativat e BE-së në fushën e zhvillimit të sektorit privat

Figura 8: Iniciativat e BE-së në fushën e kapitalit njerëzor

Figura 9: Pesë projekte kombëtare

Figura 10: Dhjetë projekte rajonale

(faqe qëllimisht lënë zbrazët)

